

УДК 339.92 (477+439) «2004/2013»

ФІНАНСОВИЙ ВИМІР УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКОГО ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У 2004 - 2013 РОКАХ

Кулчар Т. Ф. (Ужгород)

Статтю присвячено вивченню розвитку транскордонного співробітництва між Україною та Угорщиною. Значну увагу приділено розвитку фінансовим аспектам транскордонного співробітництва регіонів двох сусідніх країн Європи.

Ключові слова: Україна, Угорщина, Європейський Союз, єврорегіон, транскордонне співробітництво.

Фінансовий аспект є важливою, якщо не головною складовою транскордонного співробітництва регіонів. У цьому аспекті зростає потреба в науково-методичному забезпеченні процесів активізації транскордонного співробітництва, вагомий внесок у дослідження якого зробили як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Маємо зазначити, що наявні наукові дослідження лише незначною мірою торкаються фінансового виміру українсько-угорського транскордонного співробітництва. Зокрема, у працях львівської школи науковців (М. Долішній [1], Н. Мікула [5]) проаналізовано сучасні проблеми системи транскордонного співробітництва. Цікавими, комплексними науковими дослідженнями з проблем інституційного та фінансового сегментів транскордонного співробітництва слугують праці докторів наук Є. Кіш [3], Й. Торпої [9]. Угорський та зарубіжний досвід українсько-угорського транскордонного співробітництва презентують наукові дослідження Ж. Людвіг [14], І. Шулі-Заккар [19]. Безпосередньо питанням фінансового характеру, аналізу структурних фондів, фінансових аспектів діяльності Європейської Комісії присвячені роботи А. Кендзел [13], Д. Рітец [16], Й. Рехнітцер [17].

Проте, нині існує потреба в науковому обґрунтуванні підходів та розробки методичних рекомендацій щодо нових організаційно-економічних механізмів активізації транскордонного співробітництва, зокрема використання процесів диверсифікації транскордонного співробітництва (поширення діяльності на нові сфери) з метою підвищення конкурентоспроможності прикордонних територій, а також вивчення інституційно-фінансового виміру українсько-угорського транскордонного співробітництва.

Ефективна реалізація транскордонного співробітництва неможлива без надання прикордонним регіонам фінансової підтримки. В даному вимірі важливо проаналізувати, якими є особливості фінансування українсько-угорського транскордонного співробітництва, на яких умовах і за якими принципами здійснюється фінансування. Важливо також з'ясувати дієвість інструментів Європейського Союзу (далі – ЄС), які використовуються для підтримки співробітництва між прикордонними регіонами.

Апріорі визначення хронологічного проміжку 2004-2013 рр. свідчить про той факт, що українсько-угорське транскордонне співробітництво здійснюється між прикордонними регіонами ЄС (Угорщина є

повноправним членом ЄС з 1 травня 2004 р., і її східний кордон є зовнішнім кордоном ЄС) та західними прикордонними регіонами України (Україна не є членом ЄС), які саме з 2004 р. набули статусу безпосереднього сусіда ЄС. Отже, з огляду на той факт, що базовим принципом надання фінансової підтримки є програмовий підхід, для регіонів Угорщини та України програми та інструменти розвитку транскордонного співробітництва є відмінними. Згідно з принципом партнерства, програми та інструменти розвитку транскордонного співробітництва, які розповсюджуються на регіони Угорщини, вимагають активної співпраці із прикордонними регіонами України включно.

З-поміж програм, що ініціювалися Співтовариством, слід відзначити дві, які також включають і транскордонне співробітництво – це **PHARE** і **TACIS**. Зазначимо, що в рамках ЄС є суто транскордонна програма – **INTERREG**, але вона розповсюджується лише на регіони ЄС.

Програму **PHARE** було створено для підтримки трансформаційних процесів, модернізації економік у країнах Центральної Європи, насамперед у Польщі та в Угорщині (№ 3906/89 – Постанова Комісії про PHARE; № 2760/98 – Постанова Комісії про програми PHARE CBC). Угорщина в рамках програми PHARE активно розвивала транскордонну співпрацю з прикордонними регіонами Австрії, Словаччини, Румунії та Словенії. У 1998 р. програму PHARE було розширено, після чого вона отримала назву **PHARE CBC** (cross-border cooperation – транскордонне співробітництво), – задля більш ефективної інтеграції регіонів ЄС та Центральної Європи, а також з метою підготовки нових регіонів як майбутніх членів ЄС до програми INTERREG [10; 12].

Програму **TACIS** було засновано в 1991 р. для тринадцяти східноєвропейських та азійських країн, включно і для України, з метою допомоги в реалізації інституційної, правової та адміністративної реформ, розвитку приватного сектора економіки, інфраструктури, охорони навколишнього середовища тощо. Програму **TACIS CBC** (cross-border cooperation – транскордонне співробітництво) було засновано в 1996 р. (Постанова Європейської Комісії № 1279/96) [11; 18].

Європейська Комісія намагається узгоджувати ці програми, в результаті чого було запропоновано новий підхід – Сусідські програми зі строком реалізації у два етапи.

Перший етап було розраховано на 2004-2006 рр., на ньому діяли *«Програми розвитку сусідських відносин»*. Фактично, за період 2004-2006 рр. були засновані нові Сусідські програми з реалізації транскордонного співробітництва після розширення ЄС, які базуються на існуючих програмах INTERREG по зовнішнім кордонам

ЄС. З метою забезпечення достатнього фінансування цих програм було запропоновано загальний бюджет на рівні 955 млн. євро на період 2004-2006 рр., у межах існуючих інструментів і фінансових планів, з яких 700 млн. євро – за рахунок програм INTERREG, 75 млн. – TACIS, 45 млн. – CARDS, 45 млн. – MEDA, 90 млн. – PHARE.

Сусідські програми включають наступні ключові характеристики:

- вони дозволяють асигнування коштів по обидві сторони кордону;
- визначені для програми пріоритети враховують завдання і заходи, необхідні по обидва боки від кордону, а також цілі й завдання Повідомлення «Розширена Європа»;
- правила, що застосовуються до управління програмами і структурними комітетами, забезпечують найбільш збалансоване представництво з обох боків кордону і включають відповідне представлення Комісії, єдину процедуру подання заявки і спільну, із залученням обох сторін, процедуру прийняття рішень щодо вибору проектів;
- положення, що застосовуються для управління існуючими інструментами, відповідним чином змінені, з урахуванням потреб Сусідських програм.

Другий етап охоплює період після 2006 р., він передбачає створення *«Нового інструменту розвитку сусідських стосунків»*. Цей інструмент має бути застосовано до всіх напрямків, що охоплюються програмами співпраці ЄС у прикордонних регіонах. Він покликаний розробляти спільні заходи з прикордонного співробітництва і заходи в межах програм регіонального розвитку навколо зовнішніх кордонів ЄС після його розширення, а також поєднати зовнішньополітичні завдання із завданнями економічного і соціального розвитку.

Одним з елементів Повідомлення «Розширена Європа» (Повідомлення Європейської Комісії «Розширена Європа – Сусідні країни: Нова структура відносин із нашими східними та південними сусідами» (COM (2003) 104, 11 березня 2003 р.) є конкретно створення нового Інструмента регулювання відносин із країнами-сусідами, який ґрунтується на позитивному досвіді розвитку транскордонного співробітництва в рамках програм PHARE, TACIS, INTERREG і який зосередиться «на забезпеченні безперешкодного функціонування майбутніх східних і середземноморських кордонів та надійного управління ними, сприянні сталому соціально-економічному розвитку прикордонних регіонів та налагодженні регіонального і транснаціонального співробітництва». Цей новий інструмент також «допоможе уникнути проведення в Європі нових розмежувальних ліній, сприяти стабільності та процвітанню як усередині

Союзу, так і за його новими межами» [7]. Повідомлення «Розширена Європа» також робить наголос на тому, що транскордонні культурні зв'язки набувають у контексті розширення ЄС додаткового значення.

Отже, таке поєднання різних питань забезпечує логічне продовження співробітництва на регіональному і місцевому рівнях, що було засновано в межах програм транскордонного співробітництва INTERREG і PHARE, наприклад, коли перед процесами співробітництва ставляться більш масштабні цілі. Крім того, цей інструмент дозволяє вирішувати проблеми, що виникнуть на стадії практичної реалізації, які, ймовірно, залишаться навіть після виконання описаних вище заходів, включаючи обмеження щодо того, куди і як витрачаються бюджетні кошти [7].

Для створення нової Програми розбудови відносин із країнами-сусідами передбачаються наступні основні заходи:

- у рамках відповідних зовнішніх інструментів за поточними планами перспективного фінансування передбачені спеціальні асигнування для регіону, на який поширюватиметься відповідна Програма розбудови відносин із країнами-сусідами; фінансування, що буде надаватися відповідній країні-члену (країнам-членам), встановлюється рішенням Комісії, яке затверджує відповідний елемент Структурного фонду програми;
- визначені програмою пріоритети враховують необхідні цілі та заходи з обох боків кордону, а також цілі й завдання, визначені у Повідомленні «Розширена Європа»;
- положення, якими керуються у своїй роботі структури комітету програми, забезпечують збалансовану участь у них представників з обох боків кордону, а також відповідних представників Комісії;
- для кожної програми застосовується єдина процедура подання заявки та єдина процедура відбору, що охоплюють як внутрішній, так і зовнішній елемент окремого проекту;
- процедури, пов'язані з прийняттям рішення щодо зовнішніх і внутрішніх компонентів спільно відібраних проектів, а також стосовно укладання контрактів і здійснення розрахунків, і далі відповідатимуть вимогам відповідних норм;
- процедури, пов'язані з моніторингом, звітністю та оцінкою, буде гармонізовано для обох компонентів; з огляду на результати, досягнуті за різними проектами, надається підтримка розвитку системи постійного обміну досвідом і найкращими методами організації робіт [7].

З 2007 р. й по сьогодні підтримка фінансовими засобами здійснюється в рамках реалізації програм (включно і транскордонних програм) нового інструменту фінансування – **Інструменту європейського сусідства і**

партнерства (ІЄСП). Додатковими важливими документами є: Регламент ЄС №1638/2006, що встановлює загальні положення щодо Інструменту європейського сусідства і партнерства; Стратегічний документ Східної регіональної програми (2007-2013 рр.); Індикативна програма для Східного регіону ІЄСП (2007-2010 рр.); Стратегічний документ для України (2007-2013 рр.); Національна індикативна програма (2007-2010 рр.); Стратегічний документ та індикативна програма для Програми транскордонного співробітництва [15].

Таким чином, транскордонне співробітництво зосереджується на економічному та соціальному розвитку прикордонних областей, ефективному управлінні кордонами, а також на міжособистісних контактах. Цими питаннями опікувалася підпрограма Малих проектів у рамках Програми прикордонного співробітництва, яка в подальшому трансформувалася в Програми Добросусідства (Neighbourhood Programmes (NPs)). Як зазначається в документі «Стратегія ЄС щодо України на період 2007-2013 рр.», Україна є учасницею чотирьох Програм Добросусідства, а саме: Україна – Польща – Білорусь, Україна – Словаччина – Угорщина, Україна – Румунія та CADSES (Central European Adriatic Danubian South-Eastern European Space – Центральноєвропейський Адріатичний Дунайський та Південно-Східний Європейський Простір)» [2].

У 2007-2013 рр. суттєво змінилося фінансування українських регіонів, які беруть участь у спільних з регіонами ЄС програмах, і особливо у програмах з транскордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства та партнерства 2007-2013 рр. (ІЄСП).

Особливістю цих програм є відсутність при їх впровадженні щорічних програм дій. Натомість країни-учасниці кожної із програм розробляють Спільну операційну програму на весь термін впровадження Європейського інструменту сусідства та партнерства. Загальний бюджет компоненту прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства та партнерства (далі – ІЄСП) складатиме **близько 1,1 млрд. євро** (складатиметься із внесків фондів ІЄСП та ЄФРР [Європейський фонд регіонального розвитку]).

Відповідно до Стратегії транскордонного співробітництва 2007-2013 рр. та Індикативної програми 2007-2010 рр. із транскордонного співробітництва ІЄСП, Україна бере участь у наступних програмах:

- **«Україна – Польща – Білорусь»;** індикативний бюджет програми – **186201 млн. євро;**

➤ «Україна – Угорщина – Словаччина – Румунія»; індикативний бюджет програми – 68638 млн. євро;

➤ «Україна – Румунія – Молдова»; індикативний бюджет програми – 126718 млн. євро.

Насамперед, що стосується українсько-угорського виміру транскордонного співробітництва, слід виокремити Програму транскордонного співробітництва «Україна – Угорщина – Словаччина – Румунія», яка розповсюджується на Закарпатську та Івано-Франківську області – в якості основних регіонів, і на Чернівецьку область – в якості додаткового регіону [6]. Проекти в рамках цієї Програми (найменш фінансованої із трьох вищезазначених програм) були реалізовані за наступними пріоритетними напрямками:

- економічний та соціальний розвиток;
- покращення стану навколишнього середовища;
- покращення ефективності кордонів;
- підтримка співробітництва «люди-людям».

Спільний орган управління розташований в Угорщині, в Будапешті. В Україні, Словаччині та Румунії створені Регіональні офіси СТС, які інформують потенційних бенефіціарів щодо Програми [6]. Відбір заявок відбувається через Спільний моніторинговий комітет, потім слідує затвердження ЄК переліку проектів, рекомендованих до фінансування, і вже після цього СОУ укладаються контракти з головними партнерами (бенефіціарами).

З-поміж успішних проектів, які були реалізовані в рамках цієї програми, слід виділити декілька. Так, за Програмою «Україна – Словаччина – Угорщина» отримали фінансування такі проекти з туризму [8].

▪ Створення регіонального туристичного інформаційного центру в Закарпатській області.

Партнерами проекту виступили Центр українсько-угорського регіонального розвитку (Україна) та Агентство розвитку області Саболч-Сатмар-Берег (Угорщина). Мета проекту полягала в підвищенні рівня розвитку туризму в Закарпатській області як однієї з найперспективніших галузей економіки прикордонного регіону. Проект передбачає реалізацію таких заходів: створення регіонального туристичного інформаційного центру в м. Берегові Закарпатської області; формування і постійне оновлення бази даних про туристичні організації, послуги, які надаються туристам у межах прикордонного регіону; розробка та підтримання інтернет-сторінки туристичного інформаційного центру; підвищення якісного рівня туристичних послуг шляхом проведення низки навчальних семінарів; підтримання контактів із туристичними

інформаційними центрами сусідніх регіонів Угорщини.

▪ Водний та сільський туризм без кордонів.

Партнерами проекту виступили Спілка сільського туризму області Саболч-Сатмар-Берег (Угорщина), Громадська спілка SOSNA (Словаччина), Центр українсько-угорського регіонального розвитку (Україна). Завдання проекту: покращення умов життя в цільовому регіоні; підтримка транскордонного співробітництва за допомогою туристичних засобів; створення мережі для співпраці між організаціями для розвитку водного туризму; створення загальної системи для забезпечення якості у галузі водного туризму. Проект передбачає реалізацію таких заходів: створення партнерської мережі між туристичними організаціями, які працюють у сфері водного та сільського туризму в прикордонному регіоні для майбутньої співпраці; розвиток туристичного потенціалу в цільовому регіоні у сферах водного та сільського туризму; підвищення рівня рекламної діяльності та, як результат, збільшення прибутку підприємств, які працюють у сфері туризму; підтримка розробленої системи для підвищення якості, що дає можливість покращити рівень охорони навколишнього середовища.

▪ Розвиток і зміцнення зв'язків у сфері прикордонного туризму між Закарпатською та Саболч-Сатмар-Березькою областями.

Партнерами проекту виступили Агентство розвитку області Саболч-Сатмар-Берег (Угорщина) та Центр українсько-угорського регіонального розвитку (Україна). Завдання проекту: розвиток співпраці між туристичними організаціями у прикордонному регіоні; планування спільних туристичних атракцій; видання путівників, карт і брошур; організація спільних туристичних заходів; проведення спільної рекламної діяльності з партнерами (розробка веб-сторінок, туристичних карт тощо). В рамках проекту було організовано дві ділові зустрічі між експертами з туризму обох областей, проведено ділову поїздку на Закарпаття та в область Саболч-Сатмар-Берег. На основі цього проведено дослідження для розвитку туризму в прикордонних областях. Підготовлено брошуру та веб-сторінку для туристів на кількох мовах.

Протягом 2005-2007 рр. було надано близько 20 млн. євро українським партнерам, задіяним у проектах, спрямованих на посилення транскордонної співпраці між розширеним ЄС і його новим сусідом Україною в рамках програми INTERREG III A (Україна – Польща – Білорусь, Україна – Словаччина – Угорщина, Україна – Румунія). Для країн-членів ЄС фінансування проектів за Програмами сусідства

впродовж цього часу здійснювалося через програму INTERREG III [9].

Таким чином, транскордонна співпраця на зовнішніх кордонах ЄС є ключовим пріоритетом як для Європейської політики сусідства, так і для Стратегічного партнерства ЄС. Прийняття Інструменту європейського сусідства і партнерства (ІЕСП) значно збільшило якісно і кількісно обсяг транскордонного співробітництва. Європейська комісія прийняла

рішення про подвоєння розмірів технічної допомоги в рамках європейської політики сусідства (ЄПС) на період з 2007 до 2012 рр. – до 15 млрд. євро. Це практично вдвічі більше, ніж було виділено на період 2000-2006 рр. В українсько-угорському вимірі важливим є більш оптимальне використання транспортної логістики на українсько-угорському кордоні з метою активізації туризму та рекреації за міжнародними стандартами.

1. Долішній М. І. Глобальні детермінанти регіонального розвитку і регіональної політики / М. І. Долішній // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Україна в XXI столітті: концепції та моделі економічного розвитку: Щорічник наукових праць. – Вип. XXIII / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; Відп. ред. М. І. Долішній – Львів, 2001. – С.15-16.
2. Європейський інструмент сусідства та партнерства. Стратегія ЄС щодо України на період 2007-2013 рр. – 32 с.
3. Кіш Є. Українсько-угорське транскордонне співробітництво: можливості та пріоритети у XXI столітті. (Українською та угорською мовами) / Є. Кіш. – Ужгород: Ліра, 2003. – 124 с.
4. Мікула Н. А. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво / Н. А. Мікула. – Львів: ІРД НАН України, 2004. – 395 с.
5. Мікула Н. А. Організаційні та фінансові чинники формування євро регіонів // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональна політика: досвід Європейського Союзу та його адаптація до умов України: Збірник наукових праць. – Вип. XLIII / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; Відп. ред. М. І. Долішній – Львів, 2003. – С.92-103.
6. Програма прикордонного співробітництва ЄСП Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна 2007-2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.huskroua-cbc.net>.
7. Прокладаючи шлях до нових інструментів розвитку сусідських відносин. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.delukr.cec.eu.int/ua/eu_and_country/bilateral_relations.htm.
8. Створення регіонального туристичного інформаційного центру в Закарпатській області (2006-2007). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://umti.org/projects/>.
9. Торпої Й. Успішні транскордонні туристичні проекти в Карпатському євро регіоні / Й. Торпої // Регіональна політика і транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України. – Ужгород: Ліра, 2007. – С. 437-445.
10. Council Regulation (EC) No 3906/89 of 18 December 1989 on economic aid to the Republic of Hungary and the Polish People's Republic. – Brussels, 1989.
11. Council Regulation (EC) No 1279/96 of June 1996. Concerning the provision of assistance to economic reform in New Independent State and Mongolia. – Luxembourg, 1996.
12. Comission Regulation (EC) No 2760/98 of 18 December 1998. Concerning the implementation of a programme for cross-border co-operation in the framework of the PHARE programme. – Brussels, 1998.
13. Kengyel Ákos. Az Európai Unió regionális politikája. – Budapest: BKE AULA, 1999. – 230.old.
14. Ludvig Zsuzsa. Együttműködés és felzárkózás a Kárpátok Eurórégióban. – Budapest: Stádium, 2002. – 139.old.
15. Regulation (EC) No 1638/2006 of the European Parliament and of the Council of 24 October 2006. – Strasbourg, 2006.
16. Ritecz György, Sallai János. Ukrán-magyar államhatár határrendje, határbiztonsága és jövője az EU integráció jegyében. Bel-, és igazságügyi (Schengen) ISM. – Budapest, 2003. – 34.old.
17. Rechnitzer J. Határmenti együttműködések Európában és Magyarországon. Az osztrák-magyar határmenti együttműködés a kilencvenes években // Elvászt és összeköt – a határ (szerk.: Nári M., Rechnitzer J.). MTA Regionális Kutatások Központja. – Pécs-Győr, 1999. – 73-127.old.
18. The European Commission's Tacis Programme 1991-2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/europeaid/where/neighbourhood/regional-cooperation/enpi-east/documents/annual_programmes/tacis_success_story_final_en.pdf.
19. Süli-Zakar István. A Kárpátok Eurórégió interregionális szövetség tíz éve. – Debrecen, 2003. – 357.old.

РЕЗЮМЕ

**ФИНАНСОВОЕ ИЗМЕРЕНИЕ УКРАИНСКО-ВЕНГЕРСКОГО
ТРАНСГРАНИЧНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В 2004 - 2013 ГОДАХ**

Кулчар Т. Ф. (Ужгород)

Статья посвящена изучению развития трансграничного сотрудничества между Украиной и Венгрией. Значительное внимание уделено развитию финансовым аспектам трансграничного сотрудничества регионов двух соседних стран.

Ключевые слова: Украина, Венгрия, Европейский Союз, еврорегион, трансграничное сотрудничество.

SUMMARY

**FINANCIAL MEASURE OF UKRAINIAN-HUNGARIAN CROSS-BORDER
COOPERATION 2004 - 2013 YEARS**

T. Kulchar (Uzhhorod)

The article is devoted to the study for cross-border cooperation between Ukraine and Hungary. Considerable attention is paid to the development of the financial aspects of cross-border cooperation regions of two neighboring European countries.

Keywords: Ukraine, Hungary, European Union, euro-region, cross-border cooperation.